

علم و دین

دکتر اسماعیل دارابکلایی
عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی

چکیده:

امروزه دین و دین‌ورزان در معرض هجوم انواع سؤالات و پرسشهایی واقع شده‌اند که پاسخهایی درخور می‌طلبد و از این میان، بخشی از سؤالات در مقوله رابطه میان علم و دین می‌گنجد؛ مبنی بر این که آیا میان علم و دین تعارضی رخ نموده است یا خیر؟ و اگر پاسخ مثبت است، چه راه حل و پاسخی می‌توان برای حل این تعارض ارائه داد؟

میان علم و دین، به لحاظ منطقی، چهارگونه رابطه محتمل است:

۱. آنها را می‌توان به دو حوزه کاملاً متفاوت متعلق دانست که طبعاً با یکدیگر کاری ندارند.
 ۲. میان آن دو تعارض و اصطکاک برقرار است؛ ولی برای حل تعارض، اولویت را به دین بسپاریم.
 ۳. در حل تعارض، اولویت را به علم دهیم.
 ۴. با حفظ حرمت و جایگاه علم و دین، قائل به مشارکت و همکاری میان آن دو باشیم.
- این مقاله می‌کوشد با بهره‌گیری از شواهد و ادله، سه رابطه نخست را نقد کرده، بر مبنای رابطه چهارم، یعنی با اعتقاد به این که باید ضمن حفظ حرمت و جایگاه علم و دین، به مشارکت میان آن دو قائل باشیم، تعارض مذکور را حل و فصل نماید.

واژگان کلیدی: علم، دین، وحی، اسلام، تعارض، تمایز، تعامل، سازگاری.

xxx

منابع و مأخذ

قرآن کریم.

- ابن عبد البر. جامع بیان العلم و فضله. بیروت: موسسه الکتب الثقافه، ۱۴۱۵.
- ابی نصر، اسماعیل جوهری. تاج اللغة و صحاح العربیه (الصاح). بیروت: دارالفکر، چاپ آخری، ۱۴۱۲ق.
- اصفهان، راغب. المفردات فی غریب القرآن. تهران: المکتبه المرتضویه لاحیاء آثار الجعفریه. [ابی تا].
- الامدی التمیمی، عبدالواحد. غرر الحکم و درر الکلم. قم: دارالکتب الاسلامی، ۱۴۱۰.
- القرشی، باقر شریف. النظام التربوی فی الاسلام، بیروت: دارالتعارف للمطبوعات، ۱۳۹۹.
- انیس، ابراهیم و دیگران. المعجم الوسیط. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۸.
- باربور، ایان. علم و دین. ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران: نشر دانشگاهی، چاپ دوم، ۱۳۷۴.
- باقری، خسرو. «علم و دین». فصلنامه حوزه و دانشگاه. قم: موسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه، ش ۱۶-۱۷.
- بستان نجفی، حسین. «نقش مواضع معرفت‌شناختی در تعارض و حل تعارض علم و دین». فصلنامه حوزه و دانشگاه. قم: موسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه، ش ۱۸.
- پترسون، مایکل و دیگران. عقل و اعتقادات دینی. ترجمه نراقی و ابراهیم سلطانی، طرح نو، ۱۳۷۶.
- جمعی از مولفان. جستارهایی در کلام جدید. قم: سمت و معاونت پژوهشی دانشگاه، ۱۳۸۱.
- جوادی آملی، عبدالله. شریعت در آینه معرفت. [ابی جا]: رجاء. [ابی نا]
- پیرامون وحی و رهبری. قم: الزهراء، ۱۳۶۲.
- حسین‌زاده، محمد. فلسفه دینی. تهران: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶.

- مبانی معرفت دینی. قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۷۹.
- حکیمی، محمدرضا. دانش مسلمین. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۴.
- رجبی، محمود. روش تفسیر قرآن. پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۳.
- روسو، پی‌یر. تاریخ علوم. ترجمه حسن صفاری، تهران: امیرکبیر. [ابی تا].
- ری گریفین، دیوید. خدا و دین در جهان پسامدرن. حمیدرضا آیه‌الهی. تهران: احساب توسعه، ۱۳۸۱.
- زیدان، جرجی. تاریخ تمدن اسلام. ترجمه علی جواهر کلام. [بی جا]، [ابی تا]، [ابی نا].
- سروش، عبدالکریم. قبض و بسط تئوریک شریعت. تهران: موسسه فرهنگی صراط، ۱۳۷۰.
- سلیمان‌پناه، محمد. «دین و علوم تجربی». فصلنامه حوزه و دانشگاه؛ ش ۱۹. قم: موسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۸.
- سعیدی روشن، محمدباقر. تحلیل زبان قرآن و روش‌شناسی فهم آن. قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و موسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۳.
- علیزمانی، امیرعباس. زبان دینی. تهران: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۵.
- گلشنی، مهدی. از علم سکولار تا علم دین. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۷.
- مجلسی، محمد باقر. بحارالانوار. بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳.
- مصباح یزدی، محمد تقی. آموزش عقاید. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۹.
- اخلاق در قرآن. تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۲.
- مصطفوی، حسن. التحقیق فی کلمات القرآن. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰.
- مطهری، مرتضی. نظری به نظام اقتصادی اسلام. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۶۸.
- موسوی لاری، مجتبی. سیمای تمدن غرب. تهران: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۰.